

BOFIT Online

2003 • No. 7

Tuuli Koivu

Suotuisa kehitys jatkui
Baltian maissa vuonna 2002

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

PL 160
00101 Helsinki
Puh: (09) 183 2268
Fax: (09) 183 2294
bofit@bof.fi
www.bof.fi/bofit

BOFIT Online
Päätoimittaja Tuomas Komulainen

ISSN 1456-811X (online)
25.4.2003

Helsinki 2003

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
1 Talouskasvu jatkui nopeana.....	4
2 Kasvu vahvaa useimmilla sektoreilla.....	5
3 Kotimainen kysyntä lisääntyi selvästi.....	6
4 Kauppataaseen vajeet kasvoivat yhä, Virolla ennätysuuri vaihtotaseen vaje.....	7
5 EU- ja NATO-jäsenyydet lisäävät budjettimenoja.....	11
6 Vakaat valuuttakurssijärjestelmät ja hidas inflaatio.....	13
7 Rahoitusmarkkinoiden kehittyminen pankkisektorin varassa.....	14
8 Suuria yksityistämishankkeita Latviassa ja Liettuassa.....	16
9 Vaalit leimasivat Baltian maiden poliittista vuotta 2002.....	18
10 EU-jäsenyydet lähestyvät.....	19
11 Ennusteet povaavat talouskasvun hidastuvan hieman vuonna 2003.....	20
Tilastotietoja Baltian maista 1994-2002.....	21

Tuuli Koivu

Suotuisa kehitys jatkui Baltian maissa vuonna 2002

Tiivistelmä

Taloukasvu jatkui Baltian maissa vahvana vuonna 2002. Kasvu oli ripeää useimmilla tuotannon aloilla, ja sitä ylläpiti paitsi vahva kotimainen kysyntä, myös tavaroiden ja palvelujen vienti. Kotimaista kysyntää kasvatti investointien lisääntyminen, palkkojen nousu ja työllisyyden parantuminen. Suotuisa talouskehitys näkyi verotulojen lisääntymisenä Baltian maiden budjeteissa, ja varsinkin Viro ja Liettua onnistuivat hyvin finanssipolitiikan tavoitteissaan. Korkotasoa laski yleisen kehityksen mukaisesti, mikä osaltaan kiihdytti lainakannan kasvua. Vahvan kotimaisen kysynnän vuoksi Baltian maiden kauppataaseen vajeet kasvoivat ja Viron vaihtotaseen vaje repesi ennätysuureksi. Vuonna 2003 taloukasvun odotetaan hieman hidastuvan, mutta jatkuvan selvästi EU-maiden kehitystä nopeampana.

Asiasanat: Viro, Latvia, Liettua, talouskehitys, talouspolitiikka, ulkomaankauppa, EU

1 Talouskasvu jatkui nopeana

Taloudellinen kehitys jatkui vuonna 2002 vakaana Virossa, Latviassa ja Liettuaissa. Kasvuennusteet ylittyivät, kun Baltian maat pystyivät säilyttämään talouskasvunsa ripeänä huolimatta EU-maiden talousvaikeuksista. Talouskasvua ylläpiti paitsi koko vuoden vahvana jatkunut kotimainen kysyntä, myös varsinkin loppuvuonna tavaroiden ja palvelujen vienti.

Vuoden 2000 alusta lähtien jatkunut yhtämittainen kasvu on vähentänyt työttömyyttä, nostanut reaali-palkkoja ja kasvattanut kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen määrää. Kotitalouksien kulutus lisääntyikin viime vuonna reippaasti kaikissa Baltian maissa. Varsinkin asuntomarkkinat ovat parina viime vuonna kehittyneet selvästi, mikä näkyy luottojen määrässä. Luottojen nopea kasvu liittyi myös investointien ripeään lisääntymiseen, jota mm. lähestyvä EU-jäsenyys ja matala korkotaso ovat piristäneet.

Baltian maiden vientinäköymät näyttivät heikkenevän olennaisesti vuoden 2002 alkupuolella, kun tärkeimmän vientimarkkina-alueen – EU:n – talouskehitys hidastui. Viron vienti supistui alkuvuonna selvästi, kun taas Latvia ja Liettua pystyivät kasvattamaan vientiään IVY-maihin. Vuoden toisella puoliskolla Baltian maiden kannalta erityisen ilahduttavaa oli, että niiden vienti EU-maihin alkoi jälleen reippaasti kasvaa huolimatta EU-maiden vähentyneestä kysynnästä. Kehitys voidaan nähdä merkinä Baltian maiden vientituotteiden kilpailukyvyn parantumisesta.

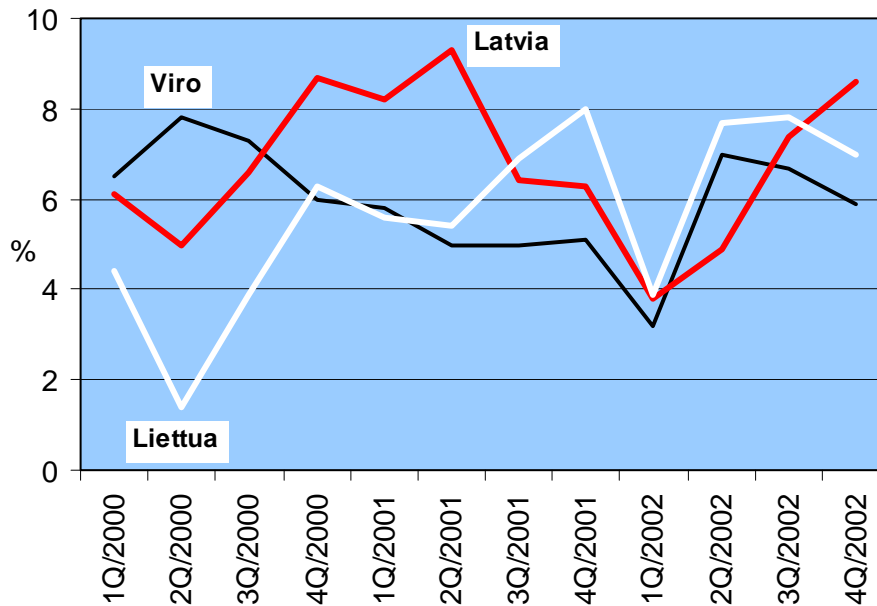
Ripeästi kasvaneet kotitalouksien kulutus ja investoinnit lisäsivät viime vuonna tuontia ja pitivät Baltian maiden kauppataaseet edelleen selvästi alijäämäisinä. Virossa vaihtotaseen vaje kasvoi viime vuonna poikkeuksellisen suureksi. Suorien ulkomaisten sijoitusten nettovirrat kattoivat vajeesta alle neljänneksen, ja Viron oli turvauduttava muihin rahoitusmuotoihin vaihtotaseen rahoittamisessa. Tämä ei vielä nostanut Viron korkotaso, mutta ulkoisen tasapainon saavuttaminen on yksi Viron suurimmista haasteista lähivuosina.

Baltian maiden poliittista karttaa värittivät viime ja tänä vuonna vaalit. Virossa ja Latviassa valtaan nousivat täysin uudet puolueet, joiden talouspoliittisen linjan selkeytymistä vielä odotetaan. Baltian maiden tärkeimpinä ulkopoliittisina tavoitteina säilyivät viime vuonna EU- ja NATO-jäsenyydet. Maat saivat kutsun NATO:n jäseniksi marraskuussa, ja jäsensovitukset on tarkoitus ratifioida kuluvan vuoden aikana. Maat päättivät EU-jäsenyysneuvottelunsa joulukuussa, ja Eurooppa-neuvosto ilmoitti Baltian maiden kuuluvan siihen kymmenen maan ryhmään, joka on valmis liittymään unioniin 1.5.2004. Jäsenyydestä järjestetään kansanäänestys kussakin Baltian maassa.

2 Kasvu vahvaa useimmilla sektoreilla

Baltian maiden talouskasvu ylitti viime vuonna ennakoarviot. Reaalinen bruttokansantuote kasvoi Virossa 5,8 %, Latviassa 6,1 % ja Liettuassa 6,7 %. Vuoden 2002 alun pieni notkahdus jäi ennakoitua lyhyemmäksi, ja tuotannon kasvu säilyi vakaana koko loppuvuoden ajan (kuva 1). Kasvu oli ripeää lähes kaikilla tuotannonaloilla. Erityisenä ilonaiheena olivat muutamat pienet teollisuudenalat, jotka lisäsivät selvästi tuotantoaan. Suuria muutoksia Baltian maiden tuotannonrakenteessa ei tapahtunut. Palvelualojen osuus BKT:sta oli suurin Latviassa (reilut 70 %) ja pienin Liettuassa (60 %). Tehdasteollisuus tuotti maiden bruttokansantuotteesta noin viidenneksen ja maa- ja metsätalous 5–8 %.

Kuva 1. Bruttokansantuotteen kehitys, %.

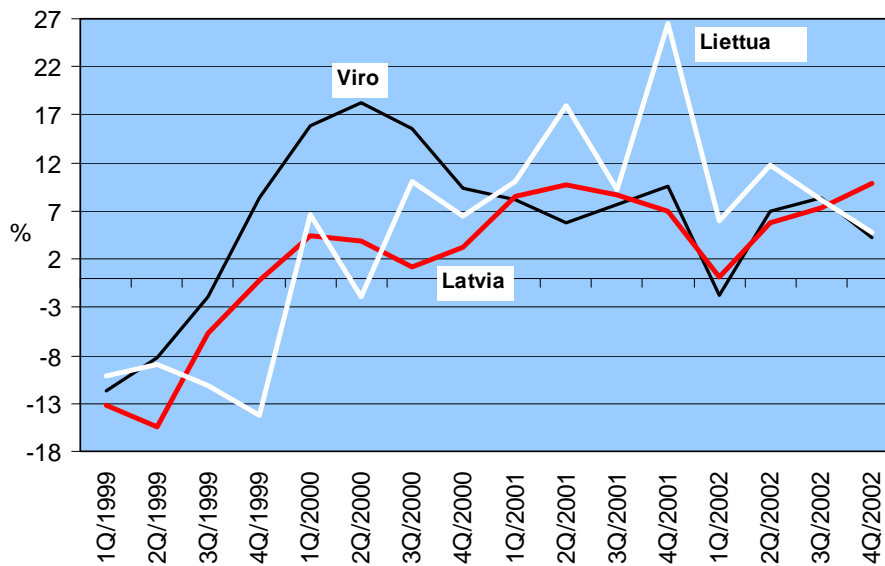

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset

Virossa, kuten myös Latviassa ja Liettuassa, investointien kasvu näkyi rakentamisen reippaana lisääntymisenä. Palvelualoista nopeimmin kasvoivat hotelli- ja ravintolasektori sekä kauppa. Tehdasteollisuuden tuotanto lisääntyi 10 %, kun taas maatalouden tuotanto supistui 5 %. Suurimman teollisuudenalan, elintarviketeollisuuden, tuotanto pysytteli edellisvuoden tasolla, ja kasvu oli melko hidasta myös puunjalostuksessa sekä huonekaluteollisuudessa. Metallien ja tekstiilien tuotanto sen sijaan kasvoi ripeästi. Pienistä aloista nopeimmin kasvoivat paperin ja paperituotteiden, sähköisten koneiden ja laitteiden sekä toimistokoneiden valmistus.

Latvian talouskasvu kiihtyi selvästi vuoden loppua kohti. Vuonna 2002 kasvu oli nopeinta kaupan alalla, 13 %. Liikenne- ja viestintäsektori kärsi varsinkin loppuvuonna öljykuljetusten vähenemisestä, mutta se kasvoi silti viime vuonna 2 %. Rakentaminen lisääntyi 11 %, ja maataloussektorin tuotanto 4 %. Teollisuustuotanto kasvoi 6 %. Tärkeimmän teollisuudenalan, elintarviketeollisuuden, tuotanto hyötyi viennistä Venäjälle. Myös muiden tärkeiden alojen – huonekaluteollisuuden, mekaanisen puunjalostuksen ja tekstiilien valmistuksen – tuotannot kasvoivat. Nopeinta kasvu oli pienillä teollisuuden aloilla, kuten sähköisten koneiden ja –laitteiden sekä rakennustarvikkeiden tuotannossa ja kemianteollisuudessa.

Kuva 2. Teollisuustuotannon kehitys, %.

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset

Liettuassa kaikki palvelualat kasvoivat vuonna 2002 vahvasti, liikenne- ja viestintäsektori (13 %) ja rahoitussektori (11 %) nopeimmin. Rakentaminen lisääntyi 13 %, kun taas maa- ja metsätalous sekä tehdasteollisuus kasvoivat molemmat 6 %. Suurin teollisuudenala – öljyn jalostaminen – kärsi alkuvuonna vähäisistä öljytoimituksista. Loppuvuonna tilanne hieman helpottui, kun öljy-yhtiö Mazeikiu Naftan uusi venäläinen omistaja JUKOS lisäsi öljytoimituksia jalostamolle. Tuotannon kasvu oli nopeaa tekstiili-, huonekalu- ja kemianteollisuudessa sekä mekaanisessa puunjalostuksessa.

3 Kotimainen kysyntä lisääntyi selvästi

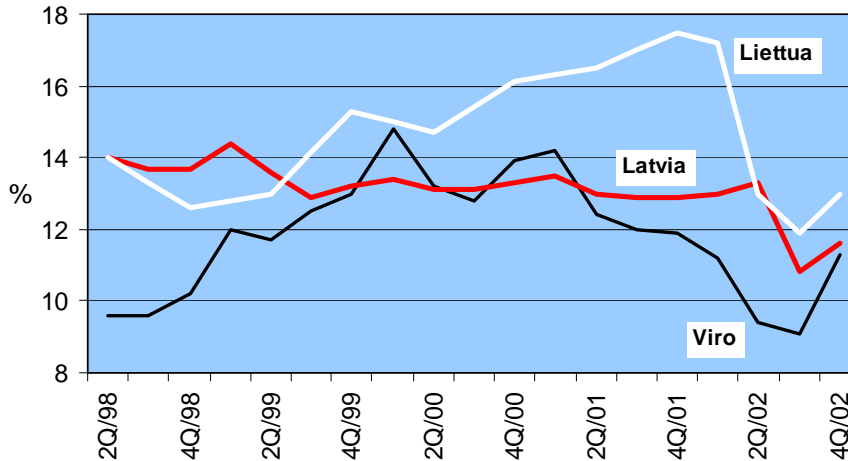
Edellisinä vuosina Baltian maiden talouskasvu on nojannut pitkälti tavaroiden ja palvelujen viennin kasvuun. Vuonna 2002 kotimaisen kysynnän rooli talouskasvun taustatekijänä oli kuitenkin erittäin merkittävä, sillä sekä investoinnit että kotitalouksien kulutus kasvoivat selvästi. Investointeihin kannusti parantunut taloudellinen tilanne, matala korkotasoa sekä lähestyvä EU-jäsenyys, joka asettaa vaatimuksia mm. tuotannon laadulle ja ympäristönsuojelulle. Meneillään oli myös suuria investointeja infrastruktuurin, kuten energiasektorin ja tiestön, parantamiseksi. Kotitalouksien kulutusta puolestaan kasvatti työllisyyden parantuminen, palkkatason nousu sekä luottojen määrän kasvu. Myös julkisen sektorin kulutus lisääntyi, mutta ei aivan yhtä selvästi.

Teollisuus teki noin viidenneksen investoinneista. Investoinnit kuljetussektorille lisääntyivät selvästi, ja uusia satamahankkeita on meneillään ainakin Virossa. Kaupan alan investointien kasvu hidastui odotetusti, vaikka niiden osuus kaikista investoinneista oli edelleen melko suuri, yli 10 %. Liettuassa investointiin huomattavasti koneisiin ja laitteisiin jo vuoden 2001 lopulla, sillä investointeihin käytettyjen voittojen verovapaus loppui vuoden 2002 alussa.

Vahva yhtäjaksoinen kasvu on vähentänyt työttömyyttä Baltian maissa (kuva 3.). Työpaikat lisääntyivät viime vuonna varsinkin Virossa ja Latviassa, mutta osa työttömyysasteen pienenemisestä johtuu työvoiman osuuden laskusta, koska mm. opiskelijoiden määrän nousi. Tulevina vuosina Baltian maiden on kiinnitettävä erityistä huomiota työllisyyden

syysasteen nostamiseen, sillä nykyinen taso on kansainvälisesti vertailtuna pieni, ja väestön ikääntyessä aktiivisen väestön osuuden lisääminen on tärkeää. Baltian maista työllisyysaste oli viime vuonna suurin Virossa 61,7 % ja pienin Liettuaissa 59,6 %. Suomessa työllisyysaste oli 67,7 %.

Kuva 3. Työttömyysaste (ILO), %.

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset

Vaikka viime vuoden kehitys oli suotuisaa, työttömyys on edelleen yksi suurimmista talouden ongelmista Baltian maissa. Työttömyyden vähentämistä vaikeuttavat siihen liittyvät rakenteelliset ongelmat. Työttömyys on yleisempää maaseudulla ja vähemmän koulutetun väestön keskuudessa kuin kaupungeissa ja korkeasti koulutetun väestön joukossa. Pitkäaikaistyöttömyys, samoin kuin nuorisotyöttömyys on Baltian maissa edelleen suurta. Työvoiman tarjonta ja kysyntä eivät kohtaa, sillä joillakin aloilla on yritysten mukaan jo työvoimapula, kun koulutettua työvoimaa ei ole riittävästi saatavilla.

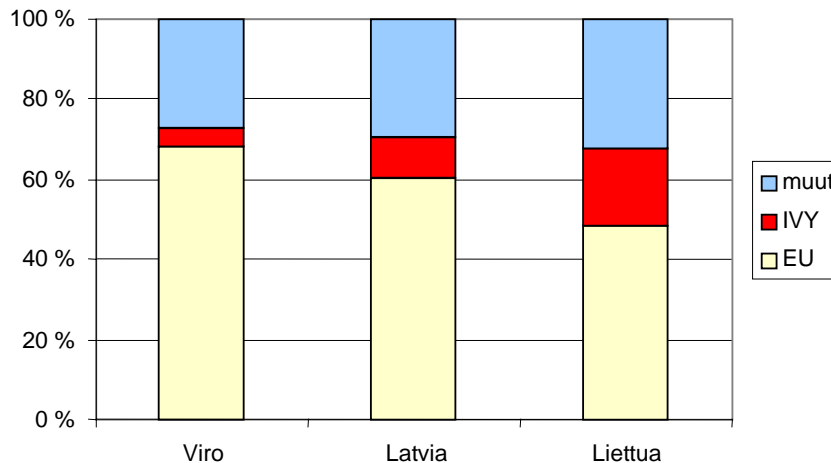
Rakenteellisen työttömyyden olemassaoloa heijastelee myös ripeä palkkatason nousu samaan aikaan korkeana pysyttelevän työttömyysasteen kanssa. Nimellinen palkkataso nousi tilastotietojen mukaan Baltian maissa viime vuonna reilut 10 %. Vuoden lopussa keskimääräinen bruttokuukausipalkka oli Virossa 390 euroa, Latviassa 307 euroa ja Liettuaissa 332 euroa. Myös reaali-palkat nousivat, sillä inflaatiovauhti pysyi viime vuonna melko hitaana. Käytettävissä olevat tulot kasvoivat arvioiden mukaan sen sijaan hitaammin mm. pimeiden palkkojen pienenemisen vuoksi.

4 Kauppataseen vajeet kasvoivat yhä, Virolla ennätysuuri vaihtotaseen vaje

Vuoden 2002 alussa ennustettiin Baltian maiden talouskasvun hidastuvan heikkenneiden vientinäköymien vuoksi. Alkuvuonna viennin kasvu EU-maihin lähes tyrehtyi, ja varsinkin Viron elektroniikka-alan alihankintateollisuus oli vaikeuksissa. Latvia ja Liettua pystyivät kuitenkin lisäämään vientiään Venäjälle ja IVY-maihin. Viro sen sijaan ei ole saanut Venäjältä ns. suosituimmuusasemaa, joten Venäjä soveltaa virolaistuotteille kaksinkertaisia tulleja. Tämä luonnollisesti heikentää virolaistuotteiden kilpailuasemaa Venäjällä, jonne Viron viennistä meneekin vain muutama prosentti (kuva 4).

Vuoden jälkimmäisellä puoliskolla Baltian maiden vienti EU-maihin alkoi hieman yllättäen uudelleen kasvaa. Kasvu jakautui tasaisesti useiden eri alojen kesken, ja etenkin muutamat uudet, pienet alat kasvattivat vientiään selvästi. Viennin kasvua pidetään osittain merkkinä Baltian maiden vientituotteiden kilpailukyvyn parantumisesta. Tämä olisi tietenkin erittäin hyvä uutinen ajatellen maiden tulevaa talouskehitystä.

Kuva 4. Vienti maaryhmittäin vuonna 2002.

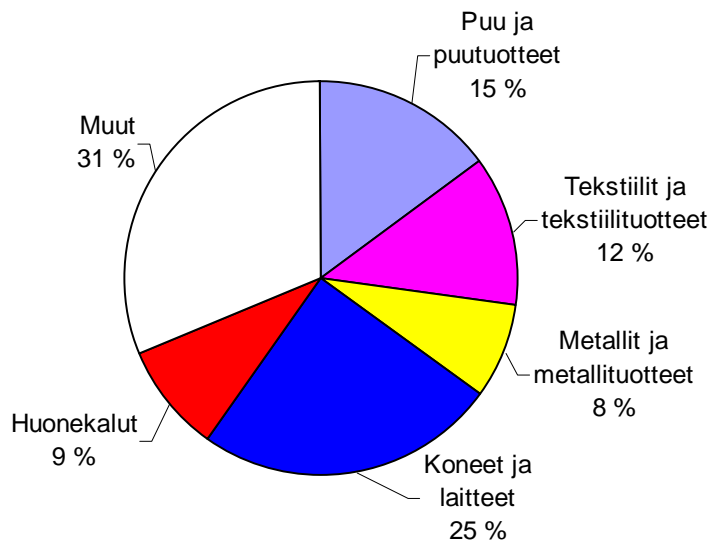
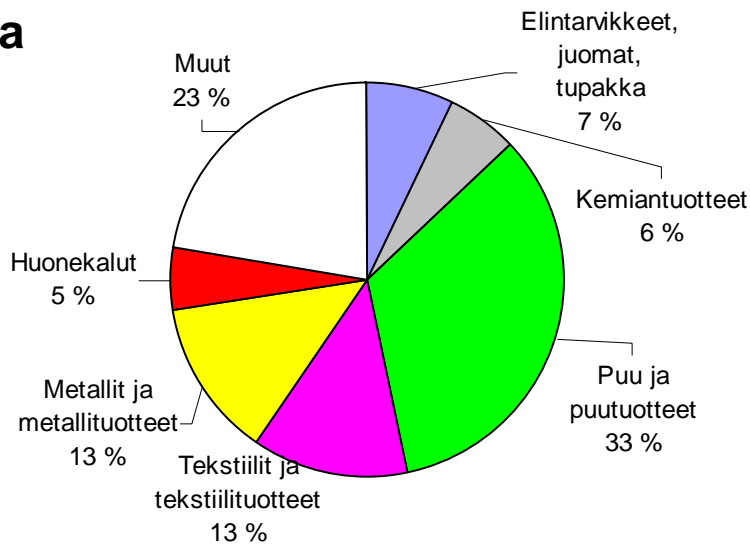
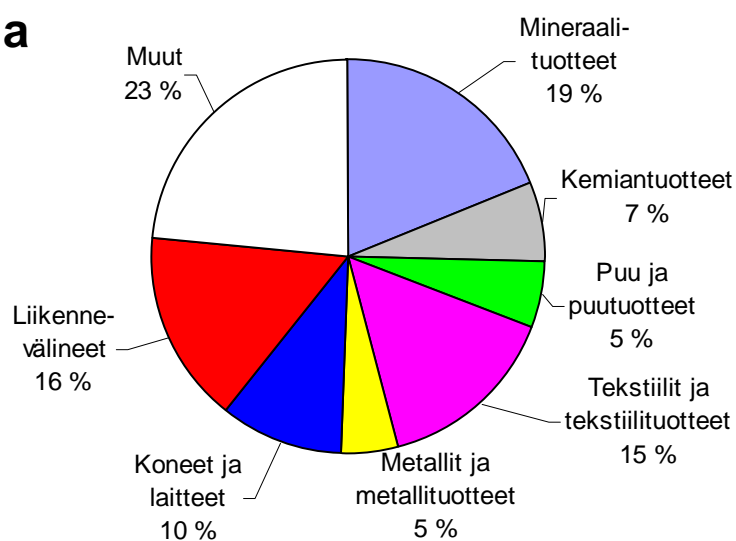

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset

Baltian maiden viennin rakenne on tuotesektoreittain melko monipuolinen (kuva 5). Lähemmin tarkasteltaessa huomataan kuitenkin, että vienti painottuu jatkojalostukseen ja alihankintatoimintaan ja on siten hyvin altis maailmantalouden suhdannevaihteluille. Lisäksi tärkeimpien vientituotteiden maahan jättämä arvonlisä on suhteellisen pieni. Tärkein vientituote Virossa on alihankintana koottavat matkapuhelimet, Latviassa sahatavara ja Liettuassa jalostettu öljy. Näiden tuotteiden tuotanto vaihtelee rajusti lyhyidenkin ajanjaksojen aikana.

Perinteistä teollisuudenalaa Baltiassa edustaa tekstiilisektori. Tekstiiliteollisuudelle puolestaan ripeä palkkatason nousu voi olla pitkällä tähtäimellä vahingollista. Jo nyt on esimerkkejä tuotannosta, joka on siirretty halvemmän työvoiman perässä Baltian maiden itäisiin naapureihin, Valko-Venäjälle, Ukrainaan tai Venäjälle. Korkean teknologian vientituotteita Baltian mailla on vähän, ja vientituotteiden jalostusastetta olisikin nostettava. Tämä tuntuisi luonnolliselta varsinkin metsäsektorilla, joka nyt vie paljon puuta ja sahatavaraa. Myös IT-sektori lasketaan Baltian maiden tulevaisuudenaloihin. Tulevan kehityksen kannalta Baltian maiden heikkoutena on, että ne käyttävät vain vähän rahaa tutkimus- ja kehitystoimintaan. Varsinkin yksityisellä sektorilla T & K -toiminta on harvinaista.

Kuva 5. Vienti toimialoittain vuonna 2002.

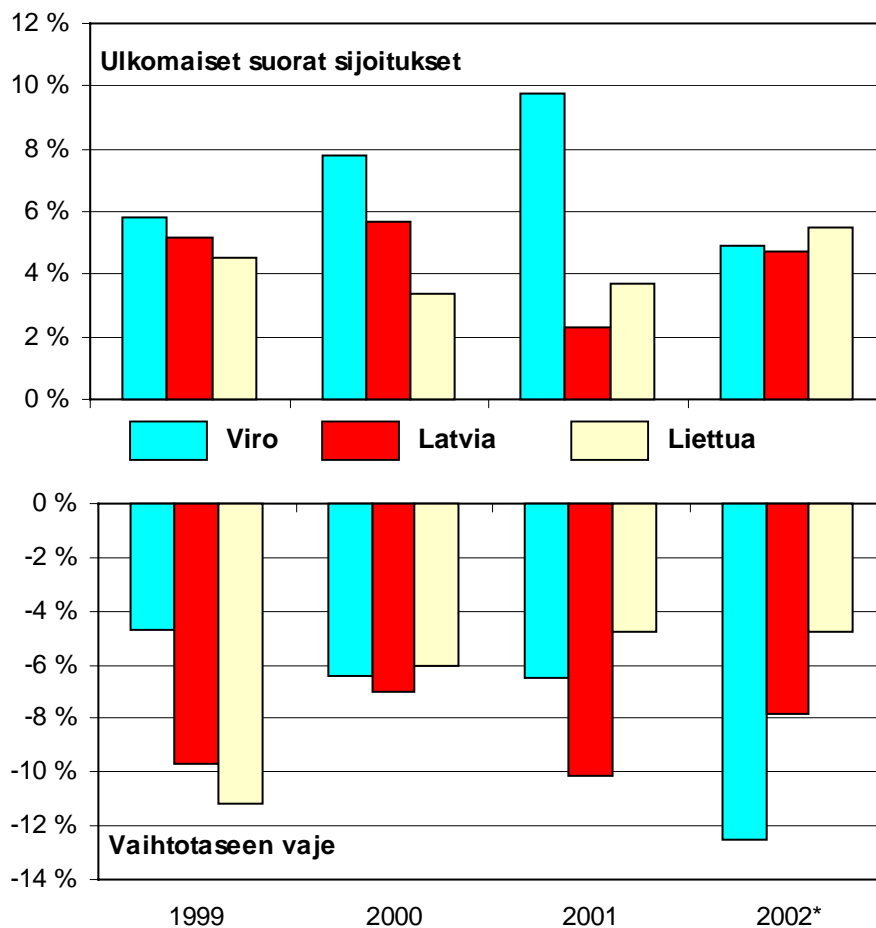
Viro**Latvia****Liettua**

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset

Vahva kotimainen kysyntä kasvatti viime vuonna Baltian maiden tuontia ja maiden kauppataseen vajeet kasvoivat. Myös tuotannontekijöiden taseet olivat alijäämäisiä lähinnä ulkomaisten suorien sijoitusten tuottojen kotiutusten vuoksi. Maat pystyivät paikkaamaan osan näistä vajeista palvelusektorin ylijäämällä sekä EU:n maksamilla tulonsiirroilla, mutta kuten aiempinakin vuosina Baltian maiden vaihtotaseen vajeet olivat selvästi alijäämäisiä (kuva 6.).

Viron vaihtotaseen vaje lähes kaksinkertaistui viime vuonna, kun viennin hankaludet ja kotimaisen kysynnän kasvu kasvattivat kauppataseen vajetta. Lisäksi palvelutaseen ylijäämä pieneni huolimatta liikennesektorin menestyksestä, sillä suuret investointihankkeet mm. energiasektorilla lisäsivät ulkomaisten rakennusyritysten toimintaa Virossa. EU:lta tulleet tulonsiirrot jäivät odotettua pienemmiksi ja alijäämä tuotannontekijöiden taseessa kasvoi, kun ulkomaiset omistajat kotiuttivat voittojaan virolaisyrityksistä. Viron keskuspankki pyrki syksyllä 2002 rajoittamaan luotonannon kasvua, jota se piti osasyllisenä suureen vaihtotaseen vajeeseen. Keskuspankin toimien vaikutukset jäivät kuitenkin vähäisiksi. Kuluvana vuonna vajeen odotetaan pienenevän alle 10 prosenttiin BKT:sta.

Kuva 6. Vaihtotaseiden vajeet ja ulkomaiset suorat sijoitukset, % BKT:sta.

* 2002 ennakkotieto

Lähde: Baltian maiden keskuspankit

Suuretkaan vaihtotaseen vajeet eivät perinteisesti ole olleet Baltian talouksien vakaudelle vahingollisia, sillä suuri osa vajeista on katettu suorilla ulkomaisilla sijoituksilla. Tämä rahoitusmuoto on turvallinen siksi, että kiinteitä sijoituksia on vaikeaa siirtää maasta toiseen pikaisesti, eikä niihin toisaalta liity hoitomenoja kuten lainoihin. Viime vuonna Baltian maihin virranneiden sijoitusten arvo vastasi noin 5 % BKT:sta (kuva 6.), joka riitti kattamaan Liettuan vaihtotaseen vajeen täysin ja Latviankin vajeesta suurimman osan. Viroon tehdyt sijoitukset sen sijaan vähenivät selvästi vuodesta 2001 muun muassa yksityistämishankkeiden loppumisen vuoksi. Kun vielä Virossa ulkomaille, lähinnä Latviaan ja Liettuaan, tehtiin huomattava määrä suoria sijoituksia, joutui Viro turvautumaan muihin rahoitusmuotoihin suuren vaihtotaseen vajeensa rahoittamisessa. Vajetta katettiin mm. valtion ja Eesti Energian liikkeelle laskemilla joukkovelkakirjoilla sekä ulkomaisten talletusten lisääntymisellä virolaispankeissa.

Baltian maiden on tulevan talouskehityksen turvaamiseksi pyrittävä välttämään vaihtotaseen vajeiden liiallista kasvua. Mikäli ulkomaiset suorat sijoitukset eivät enää riitä vajeen kattamiseen, maiden on käytettävä muita, epävamempia rahoitusmuotoja. Ne voivat kiinteiden valuuttakurssien vallitessa nostaa Baltian maiden korkotasoa ja johtaa investointien vähenemiseen. Julkisen sektorin alijäämien kasvu yhdessä vaihtotaseen vajeen kanssa saattaisikin tässä mielessä olla erittäin vahingollista tulevan talouskehityksen kannalta.

Viroon viime vuonna tehdyistä suorista ulkomaisista sijoituksista suuri osa oli uudelleen sijoitettuja tuottoja. Eniten investoitiin rahoitus- sekä liikenne- ja viestintäsektorille, kauppaan, kiinteistöalalle sekä teollisuuteen. Kuten aiempinakin vuosina, suomalais- ja ruotsalaisyritykset olivat selvästi suurimmat investoijat Viroon. Sijoitusten virta Virossa Latviaan ja Liettuaan jatkui, kun kansainväliset yritykset laajensivat Virossa toimintaansa muihin Baltian maihin. Viime vuonna virolaista pääomaa virtasi huomattavasti myös kyp-roslaisiin yrityksiin.

Latviaan tehdyistä sijoituksista pääosa meni kiinteistöalalle ja konsulttipalveluihin. Sijoituksia on aiemmin tehty eniten näiden alojen lisäksi kauppaan, viestintäsektorille ja rahoitussektorille. Myös useimmille teollisuudenaloille on tehty pienekkoja sijoituksia ulkomailta. Kuten aiempinakin vuosina, eniten sijoituksia tekivät saksalaiset, ruotsalaiset ja tanskalaiset yritykset.

Useat suurimmista Liettuaan viime vuonna tehdyistä ulkomaisista suorista sijoituksista liittyivät yksityistämishankkeisiin. Viime vuoden omistajajärjestelyt Mazeikiu Naftassa moninkertaistivat venäläisyriyten sijoitukset Liettuaan. Eniten Liettuaan on tullut sijoituksia Ruotsista, Tanskasta ja Virossa. Sijoituksia on tehty eniten kauppaan ja viestintäsektorille sekä teollisuuden aloista elintarvike-, juoma- ja tupakkateollisuuteen ja öljynjalostamiseen.

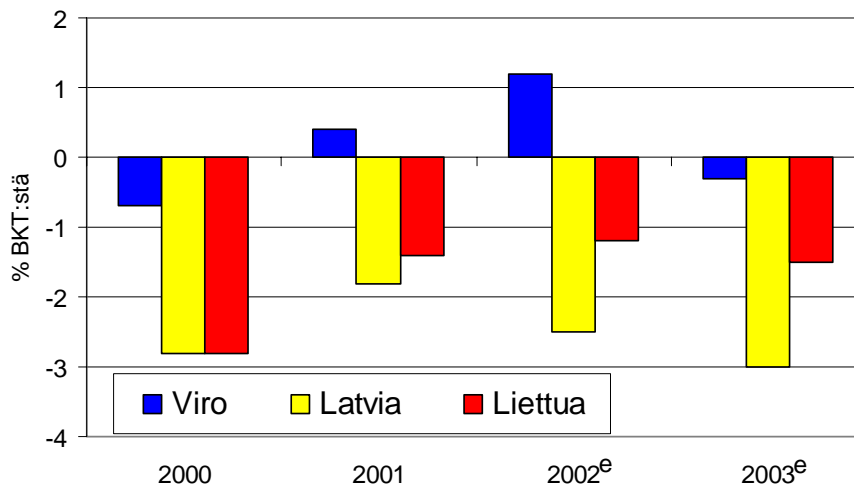
5 EU- ja NATO -jäsenyydet lisäävät budjettimenoja

Verrattuna moniin Keski-Euroopan hakijamaihin Baltian maat ovat onnistuneet viime vuosina pitämään julkisen sektorin alijäämät melko pieninä (kuva 7). Ainoastaan Latvian vaje on kasvanut 1990-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta. Liettua puolestaan on selvästi pienentänyt vajettaan vuoden 1999 jälkeen, ja Virossa julkinen talous on jo kahden vuoden ajan ollut ylijäämäinen. Suotuisa talouskehitys on kasvattanut Baltian maiden verotuloja. Vaikka hallitukset ovat edelleen olleet suhteellisen lyhytikäisiä, ne ovat toimissaan säilyttäneet tiukan finanssipolitiikan suuntaviivat. Viime vuonna hyvästä julkisen talouden hoidosta ja ripeän talouskehityksen ansiosta Baltian maat palkittiin luottoluokitusten nostoilla. Valtioiden liikkeelle laskemat joukkovelkakirjat ovat viime aikoina olleet usein ylimerkittyjä, ja

niiden korot tippuivat viime vuonna selvästi. Julkisen sektorin velka Baltian maissa on pysynyt pienenä. Viime vuoden lopussa velka oli Virossa noin 5 %, Latviassa 15 % ja Liettuassa 26 % BKT:sta.

Viron viime vuoden julkisen sektorin ylijäämä oli 1,2 % BKT:sta. Valtionbudjetin ylijäämä kasvoi sosiaalirahaston sekä odotettua suurempien verotulojen, mutta myös kaa-
vaintua pienempien menojen ansiosta. Kuntien yhteenlaskettu alijäämä oli 0,7 % BKT:sta. Valtion ylijäämä siirretään vakausrahastoon, jonka arvo viime vuoden lopulla oli noin 2 % BKT:sta. Kuluvan vuoden budjetti on poikkeuksellisesti alijäämäinen. Eläkeuudistuksen tuomat lisämenot kasvattavat julkisen sektorin alijäämän 0,3 prosenttiin BKT:sta.

Kuva 7. Julkisen sektorin vajeet, % BKT:sta.

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset ja valtiovarainministeriöt

Latvian julkisen sektorin alijäämä vuonna 2002 oli 2,5 % BKT:sta eli selvästi enemmän kuin IMF:n kanssa viime kesänä sovittu 1,8 % BKT:sta. Valtion vaje kasvoi selvästi viime vuoden lopulla, sillä syksyllä kautensa päättänyt hallitus lisäsi valtion kertaluonteisia menoja lokakuun lopussa hyväksytyssä lisäbudjetissa. Lisärahoituksella mm. korvattiin kii-
vuudesta aiheutuneita vahinkoja maanviljelijöille sekä korotettiin sairaanhoitosektorin palkkoja. Latvian viime marraskuussa aloittanut hallitus sai vuoden 2003 budjetin parla-
mentin käsittelyyn vasta helmikuussa. Viime vuodesta menot kasvavat 11 % ja tulot 8 %. Julkisen sektorin vaje kasvaa 3 prosenttiin BKT:sta. Lisämenoja tuovat mm. lähestyvät EU- ja NATO -jäsenyydet. Hallituksen painopisteiden mukaisesti julkishallintoa tehostetaan ja terveys- ja sosiaalimenot korotetaan. Vajetta kasvattavat myös jo edellisen hallituksen tekemät päätökset laskea yhtiöiden voittoveroa ja työnantajien sosiaaliturvamaksua.

Liettuan julkisen sektorin vaje oli ennakoarvioiden mukaan 1,2 % BKT:sta eli alle IMF:n kanssa sovitun ylärajan 1,5 % BKT:sta. Vajetta pienensi kuntien odotettua suurem-
mat verotulot. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että valtiolla on edelleen vaikeuksia verojen kan-
nossa, sillä huolimatta kulutuksen reippaasta kasvusta ja odotettua ripeämmästä talouskas-
vusta, tuotot arvonlisäverosta ja yritysten voittoverosta jäivät odotettua pienemmiksi. Liettuan kuluvaksi vuodeksi laatima budjetti ennakoi koko julkisen sektorin vajeen olevan 1,5 % BKT:sta.

Lähivuosina Baltian maiden tavoitteena on pienentää hieman julkisen sektorin koko-
aan. Tähän liittyvät myös erilaiset verouudistukset, joilla veroastetta pyritään pienentä-
mään. Veroasteen lasku voi kuitenkin osoittautua vaikeaksi, sillä menopaineita Baltian
maiden budjeteille lisäävät useat eri tekijät. Ensinnäkin NATO-jäsenyys kasvattaa maiden

puolustusmenoja. Toisaalta lähestyvä EU-jäsenyys lisää maiden investointitarpeita, jotta EU:n asettamat vaatimukset muun muassa ympäristösuojelulle ja hallinnon tehokkuudelle täytetään. EU-jäsenyys lisää valtion menoja myös toteutumisensa jälkeen, sillä vaikka Baltian maat ovat EU:n suhteen nettosaajia, on valtioiden panostettava oma osuutensa kehityshankkeisiin, joihin EU:n alue- ja rakennerahastot tarjoavat rahoitusta. Karkea arvio on, että vuosina 2004–2006 EU-jäsenyys lisää Baltian budjettimenoja ainakin 3–4 % BKT:sta. Myös ikääntyvä väestö ja käynnissä oleva eläkeuudistus lisäävät valtioiden menoja lähivuosina selvästi. Viime vuonna julkisen sektorin menot olivat ennakoarvioiden mukaan Virossa ja Liettuaassa 39 % ja Latviassa 42 % BKT:sta.

Baltian maat ovat sopineet julkisen sektorin vajeistaan viime vuosiin asti IMF:n kanssa talousohjelmien ja valmiusluottojärjestelmien yhteydessä. Nykytilanteessa Baltian maat ovat kuitenkin katsoneet, että luottamus maiden talouspolitiikan linjalle on riittävä, eivätkä ohjelmat siten ole enää tarkoituksenmukaisia. Viron ja IMF:n yhteistyö ohjelmien muodossa päättyi jo vuoden 2001 lopulla. Latvian hallitus puolestaan ilmoitti lokakuussa 2002, että joulukuussa päättynyt ohjelma jäi sarjassaan viimeiseksi. Liettuan ja IMF:n kuuluvan vuoden maaliskuun loppuun asti tehty ohjelma jäänee viimeiseksi. Tästä eteenpäin Baltian maat jatkavat yhteistyötä IMF:n kanssa kuten muutkin teollisuusmaat.

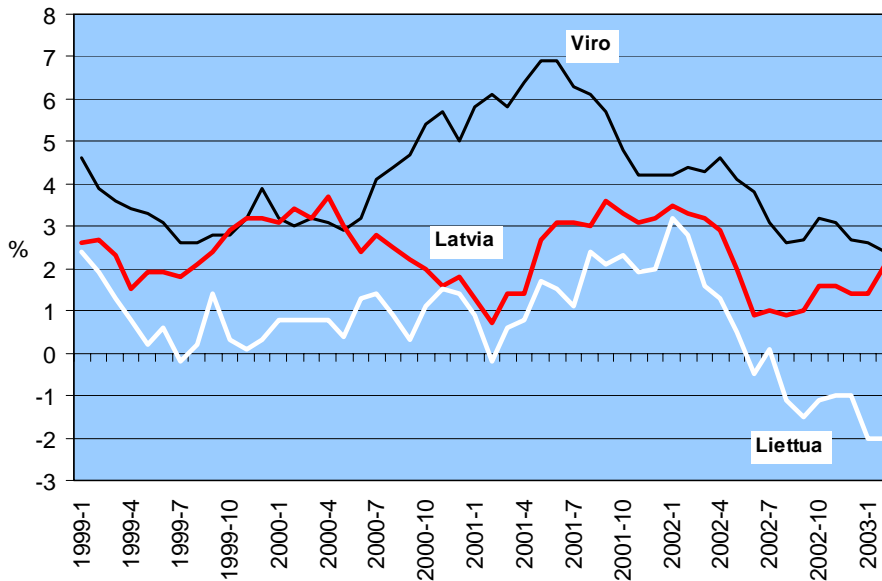
6 Vakaat valuuttakurssijärjestelmät ja hidas inflaatio

Baltian maat ovat säilyttäneet kiinteät valuuttakurssinsa 1990-luvun ensimmäiseltä puoliskolta lähtien. Viron ja Liettuan valuutat on sidottu euroon, ja Latvian lati on sidottu SDR-valuuttakoriin, jossa suurimman painoarvon saavat dollari ja euro. Baltian maiden tavoitteena on pitää kiinteät valuuttakurssijärjestelmänsä ennallaan, kunnes liittyminen ERM2-järjestelmään tulee EU-jäsenyyden jälkeen ajankohtaiseksi. Jäsenyyden jälkeen maat tähtäävät mahdollisimman nopeaan EMU-jäsenyyteen ja euron käyttöönottoon. Maiden omien arvioiden mukaan tämä voisi toteutua vuoden 2007 alussa.

Kiinteät valuuttakurssit ovat palvelleet hyvin Baltian maiden talouksia. Viro ja Liettua ovat euro -sidoksellaan suojautuneet valuuttakurssiriskiltä euro -alueen suhteen. Latvia puolestaan on ollut tyytyväinen valuuttakoridokseensa, joka tasapainottaa dollarin ja euron välisiä kurssivaihteluita. Euron vahvistuminen suhteessa dollariin vuoden 2002 aikana paransikin tältä osin latvialaistuotteiden hintakilpailukykyä virolaisiin ja liettualaisiin tuotteisiin verrattuna.

Onnistuneet valuuttakurssijärjestelmät ovat olleet yksi taustatekijä Baltian maiden inflaatiiovauhdin hidastumisessa. Viime vuonna inflaatiiovauhti oli ennätyshidasta, Liettuaassa kuluttajahinnat laskivat syksystä lähtien (kuva 8.). Kuluttajahintojen nousua hillitsi osaltaan kilpailun kiristyminen kaupan alalla. Viron ja Liettuan inflaatiiovauhtia hidasti niiden euroon sidottujen valuuttojen kallistuminen suhteessa dollariin, mikä rajoitti tuontihintojen nousua. Lisäksi elintarvikkeiden hintojen nousu pysähtyi. Latviassa inflaatiiovauhtia hidasti hallinnoitujen hintojen vain 0,6 prosentin nousu.

Kuva 8. Vuosi-inflaatio, %.

Lähde: Baltian maiden tilastoviranomaiset

7 Rahoitusmarkkinoiden kehittyminen pankkisektorin varassa

Investointien kasvu, kotitalouksien tulojen lisäys sekä eläkeuudistuksen edistyminen olivat omiaan vauhdittamaan Baltian rahoitussektorien kehitystä viime vuonna. Kasvu keskittyi kuitenkin paljolti pankkisektorille. Euro-alueeseen ja myös useimpiin EU-hakijamaihin verrattuna arvopaperimarkkinat ovat Baltian maissa vielä pienet. Syinä tähän ovat ainakin institutionaalisten sijoittajien, kuten eläkerahastojen ja vakuutusyhtiöiden, vähyys, kotitalouksien vähäinen varallisuus ja kiinnostus arvopaperimarkkinoihin sekä pienet markkinat, jotka ehkä osittain kokonsakin vuoksi ovat epälikvidit. Toisaalta julkisen sektorin vähäinen velkaantuminen on varsinkin Virossa hidastanut joukkovelkakirjamarkkinoiden syntyä.

Viime vuonna suurin rakennemuutos Baltian maiden pankkisektorilla oli Liettuan valtion omistusosuuden myynti Maatalouspankista saksalaiselle Nord/LB:lle. Latvia on nyt Baltian maista ainoa, jossa valtiolla on vielä omistuksia pankkisektorilla. Pankkisektorin tehostaminen pudotti marginaaleja otto- ja antolainauskorkojen välillä varsinkin Liettuassa, ja marginaalit olivat kaikissa Baltian maissa kansainvälisesti vertailtuna melko pieniä. Niin luottojen kuin talletustenkin määrä kasvoi selvästi, ja suurimmalle osalle pankeista vuosi oli voitollinen.

Viime vuoden lopussa yksityiselle sektorille myönnettyjen luottojen kanta oli Virossa 23 %, Latviassa 36 % ja Liettuassa 32 % suurempi kuin vuotta aiemmin. Lainojen kysyntää lisäsi ainakin korkojen lasku, investoinnit sekä asuntolainojen kysynnän nopea lisääntyminen. Nopeasta kasvusta huolimatta luottojen laatu ja pankkien vakavaraisuus säilyivät hyvinä (taulukko 1). Luottojen määrän kasvu on ymmärrettävää siksi, että esimerkiksi euro-alueeseen verrattuna Baltian maiden luottokannat ovat vielä pieniä. Luottojen kasvun ei ole tähän mennessä havaittu ylikuumentavan Baltian talouksia, vaikka tietyillä alueilla asuntojen hinnat ovatkin jonkin verran nousseet. Toisaalta Virossa luotonannon kasvu on liittynyt suureen vaihtotaseen vajeeseen. Viron keskuspankki huolestuikin syys-

kuussa tilanteesta ja pyrki rajoittamaan luotonantoa nostamalla valtion talletuksia liikepankeista ja sijoittamalla varat ulkomaisiin joukkovelkakirjoihin. Toimien vaikutus luotonantoon näytti kuitenkin jäävän vähäiseksi. Nopea luotonannon kasvu voi kääntyä Baltian maiden tulevan talouskehityksen kannalta haitalliseksi, jos korkotaso äkisti nousee, jolloin yritysten ja kotitalouksien lainanhoitokulut kasvavat.

Taulukko 1. Pankkisektorien kehittyminen.

Pankkisektoritiedot vuoden lopulta	Viro		Latvia		Liettua	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Pankkien määrä	7	7	22	22	14	14
Luotot yksityissektorille, % BKT:sta	40.7	45.0	27.2	33.9	11.5	14.2
M2, % BKT:sta	42.3	42.8	32.5	35.9	26.5	29.3
Yli vuoden pituisten määräaikaistalletusten ka. korko, %						
Kotimaanvaluuttamääräiset	4.5	3.7	6.8	5.2	5.1	3.8
Ulkomaanvaluuttamääräiset	3.4	3.2	4.8	3.4	3.1	2.7
1–5 vuoden pituisten luottojen ka. korko, %						
Kotimaanvaluuttamääräiset	10.5	5.9	9.8	7.4	8.9	6.2
Ulkomaanvaluuttamääräiset	6.0	4.5	5.6	5.8	5.7	4.2
Hoitamattomien luottojen osuus luottokannasta, %	1.3	0.8	2.8	2.0	8.2	6.6
Vakavaraisuus, %	14.4	15.3	14.2	13.1	15.7	14.7

Lähde: Baltian maiden keskuspankit ja valvontaviranomaiset

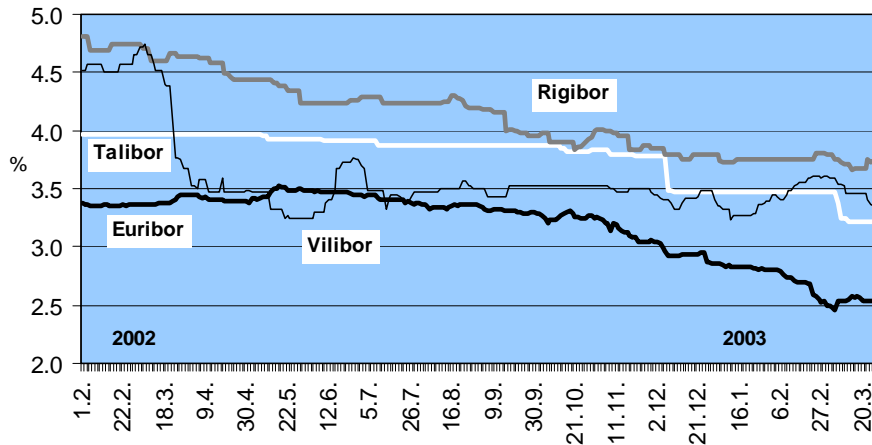
Korkotason muutos Baltian maissa seuraili viime vuonna melko tiiviisti kehitystä euroalueella ja marginaali Baltian maiden ja euro-alueen korkotason välillä pieni (kuva 9.). Lainojen korot putosivat vuodessa karkeasti arvioiden keskimäärin kaksi prosenttiyksikköä. Ulkomaanvaluuttamääräisten lainojen korot ovat edelleen selvästi pienempiä kuin kotimaanvaluuttamääräisten luottojen korot. Varsinkin Virossa luotoista suurin osa onkin edelleen euromääräisiä. Korkotason lasku ilmenee hyvin myös valtioiden liikkeelle laskevien joukkovelkakirjalainojen koroissa. Liettua laski viime huhtikuussa liikkeelle kymmenen vuoden 400 miljoonan euron euromääräisen velkakirjan, jonka korko oli 5,875 %. Viron kesäkuussa liikkeelle laskema viiden vuoden 100 miljoonan euron velkakirjan korko oli 5 %. Vuotta aiemmin korot olivat vielä selvästi korkeammat.

Arvopaperimarkkinat Baltian maissa ovat siis edelleen pienet. Viime vuoden lopussa pörssissä noteerattujen osakkeiden arvo oli Tallinnassa 2,3 miljardia euroa, Riissa alle 700 miljoonaa euroa ja Vilnassa 1,4 miljardia euroa. Osakkeiden arvo suhteessa maan BKT:een oli Virossa noin 35 %, Latviassa alle 10 % ja Liettuassa 10 %. Keskimääräinen osakkeilla tehtävä päivävaihto oli Tallinnassa noin miljoona euroa, Riissa noin 0,5 miljoonaa euroa ja Vilnassa 0,7 miljoonaa euroa. Pörssiin listautuneiden yritysten määrä pysyi viime vuonna lähes ennallaan. Vuoden lopussa listautuneita yrityksiä oli Tallinnassa 15, Riissa 63 ja Liettuassa 40.

Baltian maiden pörssien kiinnostavuutta on pyritty lisäämään kansainvälisellä yhteistyöllä. Tallinnan ja Riian pörssit tiivistivät viime vuonna yhteistyötään Helsingin HEX:n kanssa. HEX hankki Tallinnan pörssin omistukseensa jo vuonna 2001, ja viime vuoden helmikuussa Tallinnan pörssi siirtyi Helsingin pörssin kaupankäyntijärjestelmään. Viime kesänä Riian pörssin osakkeenomistajat hyväksyivät HEX:n ostotarjouksen ja HEX:n omistukseen siirtyi 93 % Riian pörssistä. HEX on esittänyt alustavan ostotarjouksen myös Vilnan pörssistä. Vielä on kuitenkin vaikeaa sanoa, onko yhteistyö Helsingin

pörssin kanssa lisännyt baltialaisosakkeiden kiinnostavuutta. Pörssien kehitystä haittaa listautuneiden yritysten määrän vähyden lisäksi se, että useiden yritysten osakkeista vain pieni osa on vapaan kaupankäynnin kohteena.

Kuva 9. Kolmen kuukauden interbank-antolainauskorot Baltian maissa ja euro –alueella, %.

Lähde: Baltian maiden keskuspankit

8 Suuria yksityistämishankkeita Latviassa ja Liettuassa

Viro sulki yksityistämishankkeensa jo vuoden 2001 lopulla, eikä maassa ole enää tärkeitä yksityistämishankkeita. Viime vuoden tammikuussa Mart Laarin hallitus keskeytti Narvan voimalaitosten myynnin amerikkalaiselle NRG Energylle, ja voimalat on päätetty pitää valtion omistuksessa ainakin toistaiseksi.

Latvian tavoitteena on yksityistämishankkeiden sulkeminen kuluvan vuoden syksyllä, mutta jäljellä on vielä useita suuria hankkeita, joista osa on osoittautunut erittäin vaikeaksi toteuttaa. Viime vuonna suurista yksityistämishankkeista edistyi toden teolla vain suurvarustamo **LASCON** myynnissä. LASCON myyntiä oli jo aiemmin yritetty useita kertoja, eikä myynti nytkään onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla. Vanhahkosta aluskannasta kärsivän LASCON suurimmaksi omistajaksi nousi öljy-yhtiö Ventspils Nafta, joka sekin on osittain valtion omistama. Lisäksi myyntihinnat nousivat vain hieman asetettuja minimihintoja suuremmiksi.

Kuluvana vuonna yksityistämishankkeissa odotetaan enemmän edistystä. Vuoden alussa Latvian hallitus päätti 32 prosentin omistusosuuden myynnistä säästöpankki **Krajbankassa**. Valtion omistaman 51 prosentin omistusosuuden myynti puhelinyhtiö **Lattelekomissa** on viivästynyt oikeusjutun takia, jota Lattelekonin pääomistajat Latvian valtio ja Telia-Sonera käyvät. TeliaSonera vaatii Latvian valtiolta korvauksia monopoliaseman menettämisestä jo vuoden 2003 alusta aiemmin sovitun vuoden 2013 sijaan. Latvian valtio puolestaan syyttää TeliaSoneraa viivyttelystä puhelinverkon digitalisoinnissa. Päätöstä energiayhtiö **Latvenergon** myynnistä ei ole vielä tehty.

Yksi Latvian vaikeimmista yksityistämishankkeista lienee valtionosuuden myynti öljy-yhtiö **Ventspils Naftassa**. Valtio omistaa yhtiöstä 44 % ja tästä 5 prosentin osuus on varattu Ventspils Naftan suurimmalle yksityisomistajalle, Latvijas Naftas Tranzits –yhtiölle. Ventspils Naftan viime vuotta sävytti Venäjän valtion omistaman Transneftin päätös

lopettaa öljykuljetukset putkea pitkin Ventspilsin satamaan. Transneftin mukaan öljyputkien kapasiteetti ei riitä turvaamaan öljytoimituksia sekä Primorskin että Ventspilsin terminaaleihin. Yleisesti on kuitenkin arveltu, että Transneft on kiinnostunut ostamaan osuuden Ventspils Naftasta ja siksi pyrkii pienentämään osuuden hintaa heikentämällä yrityksen toimintaympäristöä. Ventspils Nafta aloitti vuoden 2002 lopulla öljytuotteiden rautatiekuljetukset Venäjältä, ja niitä on edelleen lisätty kuluvan vuoden ensimmäisinä kuukausina. Ventspilsin terminaalien rahtimäärät ovat kuitenkin selvästi pienempiä kuin vuosi sitten. Raakaöljykuljetusten vähenemisen vaikutuksia Latvian talouskehitykseen on vaikea arvioida. Öljykuljetusten suora vaikutus Latvian BKT:een on yleisimpien arvioiden mukaan 2–3 %, ja epäsuorat vaikutukset ovat ilmeisesti ainakin yhtä suuret. Lisäksi valtio menettää tilanteessa verotuloja. Kuljetussektorin vaikutuksia Latvian talouskehitykseen tasapainottaa se, että Latvian muut suuret satamat, Riika ja Liepaja, ovat kasvattaneet kuljetustensa määrää.

Myös Liettuassa on vielä useita yksityistämiskohteita jäljellä. Viime vuonna Liettuassa tehtiin 963 yksityistämissopimusta ja niiden arvo oli yhteensä noin 100 miljoonaa euroa. Tänä vuonna tavoitteena on usean suuren yhtiön yksityistäminen. Selvää kuitenkin on, että myytävää jää vielä seuraaviksi vuosiksi.

Liettuan pankkisektorin uudistaminen sai jatkoa viime vuoden keväänä, kun saksalainen Nord/LB osti enemmistöosuuden Maatalouspankista (**Zemes Unio Bankas**). Maatalouspankki oli viimeinen valtion omistama pankki Liettuassa ja maan kolmanneksi suurin pankki. Kesällä saksalaisyhtiöt Ruhrgas ja E.ON ostivat 34 prosentin osuuden kaasuyhtiö **Lietuvos Dujosista**. Liettuan valtio käy edelleen neuvotteluja venäläisen Gazpromin kanssa toisen 34 prosentin osuuden myynnistä, mutta neuvottelut ovat pitkittyneet osuuden hinnasta sekä yksityistämissopimuksen muista ehdoista syntyneiden ristiriitojen takia. Viime kesänä tehtiin merkittäviä omistusjärjestelyjä myös Liettuan suurimmassa yrityksessä **Mazeikiu Naftassa**, johon öljynjalostamon lisäksi kuuluu Butingen öljyterminaali sekä öljyputkia. Venäläinen JUKOS nousi enemmistöosuuden omistajaksi Mazeikiu Naftassa amerikkalaisen Williamsin luovuttua omasta osuudestaan ja Liettuan valtion myytyä osan osuudestaan JUKOSille. Kauppasopimuksessa JUKOS sitoutui toimittamaan riittämättömistä öljytoimituksista kärsineelle jalostamolle vuosittain vähintään 4,8 miljoonaa tonnia raakaöljyä 10 vuoden ajan ja myönsi lainan jalostamon uudistustöitä varten. Samalla valtion vastuuta Mazeikiu Naftan tappioiden kattajana rajoitettiin. Mazeikiu Naftan tappiot pienenevät viime vuonna selvästi, ja kuluvan vuoden ensimmäisinä kuukausina yhtiö on ollut voitollinen poikkeuksellisten suurten jalostusmarginaalien ansiosta. JUKOS kuitenkin arvioi, että Mazeikiu Nafta pystyy tuottamaan voittoa pysyvästi vasta muutaman vuoden ajan tehtävien uudistustöiden jälkeen.

Kuluvan vuoden yksityistämishankkeita ovat mm. osuuden myyminen lentoyhtiöstä sekä kahden varustamon (**Klaipedos Transporto Laivynas** ja **Lietuvos Juru Laivininkyste**) ja neljän alkoholitehtaan myynti. Myös viiteen osaan vuoden 2002 alussa jaetun energiayhtiön myyntiä on tarkoitus edistää. Parhaillaan on käynnissä tarjouskilpailu, jossa valitaan rahoitusalan konsultti sähkönjakeluyhtiöiden (**RST** ja **VST**) yksityistämistä varten.

9 Vaalit leimasivat Baltian maiden poliittista vuotta 2002

Kaikissa Baltian maissa poliittista elämää värittivät viime vuonna vaalit. Vaikka vaalit toivat muutoksia puolueiden kannatuksiin, maiden tärkeimmät ulkopoliittiset tavoitteet ovat säilyneet muuttumattomina. Maat kutsuttiin NATOn jäseniksi marraskuussa pidetyssä kokouksessa. Jäsenyys sopimukset on määrä ratifioida vielä tämän vuoden aikana, ja jäsenyyksien arvellaan toteutuvan toukokuussa 2004. EU-jäsenyyden lähestymistä tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

Virossa vuosi 2002 alkoi hallituksen eroilmoituksella. Pääministeri Mart Laar teki eropäätöksensä, kun hänen johtamansa Isänmaa-liitto joutui erimielisyyksiin hallituskumppanina olleen Reformipuolueen kanssa. Uuden hallituksen muodostivat Reformipuolue ja Keskustapuolue. Siim Kallasin johtama vähemmistöhallitus ei lyhyen kautensa aikana juurikaan muuttanut talouspolitiikan linjauksia. Hallituspuolueiden kannat mm. verotusta koskevissa kysymyksissä olivat hyvin erilaiset, ja niinpä verotusta koskevien uudistusten toteutus lykättiin parlamenttivaalien jälkeiseen aikaan.

Parlamenttivaalit käytiin maaliskuun 2003 alussa. Vaalien suurimmaksi yllättäjäksi nousi noin vuosi sitten perustettu keskusta-oikeistolainen Res Publica. Se sai 28 edustajanpaikkaa 101-jäseniseen riigikoguun eli yhtä monta kuin Keskustapuolue. Res Publica painotti vaalikampanjassaan korruption ja rikollisuuden vastaista toimintaa. Reformipuolueen edustajanpaikat lisääntyivät yhdellä 19 paikkaan ja Kansanliiton edustajien määrä lähes kaksinkertaistui 13 paikkaan. Vaalien suurimmat häviäjät olivat Isänmaa-liitto ja Maltilliset. Koalitiollahitus Res Publican, Reformipuolueen ja Kansanliiton muodostamana syntyi huhtikuun alussa. Pääministeriksi nousi Res Publican Juhan Parts.

Myös Latvian parlamenttivaaleissa nähtiin uuden puolueen kohoaminen valtaan. Vuoden 2002 alussa entisen keskuspankin pääjohtajan Einars Repsen perustama Uusi aika –puolue sai äänistä 23,5 %. Viron Res Publican tavoin Repsen puolue on peräänkuuluttanut korruption ja rikoksen vastaista toimintaa sekä hallinnon tehostamista. Vaalien voittajia olivat myös vasemmistovoimien liittouma PCTVL, kristillinen Ensimmäinen puolue sekä Vihreiden ja viljelijöiden yhteenliittymä. Kaikissa aiemmissä Latvian hallituksissa mukana ollut Latvian tie jäi 5 prosentin vaalikynnyksen alle, eikä siis saanut parlamenttiin yhtään edustajaa. Pääministeri Repsen johtamassa keskusta-oikeistolaisessa koalitiollahituksessa on mukana neljä puoluetta: Uusi aika, Vihreiden ja viljelijöiden liittouma, Ensimmäinen puolue sekä Isänmaa ja vapaus –puolue. Uuden hallituksen toiminta on ollut monille hienoinen pettymys. Konkreettiset toimet ovat jääneet vielä melko vähäisiksi luultavasti hallituspuolueiden erimielisyyksien vuoksi. Latvian presidentin Vaira Vike-Freibergan toimikausi päättyi kesäkuun 2003 lopussa. Parlamentti suorittaa presidentinvaalin kesäkuun aikana. Hallituksen ja suurimman oppositiopuolueen tukea nauttivan Vike-Freibergan lisäksi muita ehdokkaita ei ole vielä ilmoittautunut ehdolle.

Liettuan presidentinvaaleissa ratkaisu siirtyi vaalien toiselle kierrokselle, kun yksikään ehdokkaista ei saanut äänistä yli 50 prosenttia. Toisella kierroksella Liberaalidemokraattisen puolueen puheenjohtaja, Liettuan entinen pääministeri Rolandas Paksas voitti yllättäen istuvan presidentin Valdas Adamkusin. Liettuassa perinteisesti maaliskuussa järjestettävät kunnallisvaalit siirrettiin pidettäväksi presidentinvaalin ensimmäisen kierroksen yhteyteen äänestysaktiivisuuden turvaamiseksi. Joulukuun vaaleissa eniten sai kannatusta pääministeri Algirdas Brazauskasin johtama Sosiaalidemokraattinen puolue.

10 EU-jäsenyydet lähestyvät

Kymmenen maata, joiden joukossa Viro, Latvia ja Liettua, päättivät EU-jäsenyysneuvottelut joulukuussa. Samalla Eurooppa-neuvosto katsoi, että maat voivat liittyä Euroopan unioniin 1.5.2004. Liittyminen edellyttää huhtikuussa allekirjoitettavien jäsenyys sopimusten ratifioimista europarlamentissa sekä uusien ja nykyisten jäsenmaiden parlamenteissa. Liittymisestä järjestetään kansanäänestykset kaikissa hakijamaissa. Liettuassa äänestetään 10.–11.5., Virossa 14.9. ja Latviassa 20.9. Toisin kuin Virossa, kansanäänestys on sitova Latviassa ja Liettuassa ja edellyttää vähintään 50 prosentin äänestysaktiivisuutta. Uusimpien mielipidemittausten mukaan jäsenyyttä kannattaa 66 % liettualaisista, 57 % virolaisista ja reilut 50 % latvialaisista. Tulokset vaihtelevat eri mielipidemittausten välillä huomattavasti, mutta yleinen huomio mittauksista on jäsenyyden kannatuksen nousu viime vuoden aikana.

Jäsenyysneuvotteluissa Baltian maiden vaikeimmaksi asiaksi nousi maatalous. Maat eivät olleet tyytyväisiä tarjottuihin tuotantokiintiöihin, ja komission esitys uusille jäsenmaille maksettavien maataloustukien portaittaisesta nostamisesta nykyisten EU-maiden tasolle kymmenen vuoden siirtymäkauden aikana keräsi odotetusti vastarintaa hakijamaissa. Joihinkin tuotantokiintiöihin tehtiin korotuksia vielä viimeisten neuvottelujen aikana ja rakennetukia uusille jäsenmaille korotettiin hieman. Baltian maat saivat myös oikeuden halutessaan noudattaa seitsemän vuoden siirtymäaika maatalousmaan myynnissä muiden EU-maiden kansalaisille. Virolle maatalouden ohella tärkeitä olivat neuvottelut mm. verotuksesta ja energiasektorista. Viron verojärjestelmään EU ei puuttunut, mutta tax free -kaupalle haettua siirtymäaika ei myönnetty. Sen sijaan Viro sai pitkän, vuoteen 2012 asti ylettyvän siirtymäajan energiasektorin vapauttamiselle kilpailulle. Siirtymäajan tarkoituksena on suojata Viron öljyliuskekiveä käyttävän energian tuotanto, joka on sosiaalisesti ja taloudellisesti tärkeä elinkeino Koillis-Virossa. Latvian jäsenyysneuvotteluissa hallinnon tehostaminen nousi etusijalle. Liettualle tärkein neuvottelukysymys oli Ignalinan ydinvoimalan kahden reaktorin sulkeminen vuosiin 2005 ja 2009 mennessä. EU lupasi maksaa ydinreaktoreiden sulkemisesta aiheutuvien kulujen kattamiseksi Liettualle tukea yhteensä 285 miljoonana euron arvosta vuosien 2004–2006 aikana.

Seurantaportteissaan Euroopan komissio on kiittänyt Baltian maita hyvin edenneistä rakenne- ja lakiuudistuksista. Parannettavaa mailla on vielä varsinkin julkishallinnossa, jotta ne pystyisivät käyttämään EU:n myöntämiä alue- ja rakennetukia mahdollisimman tehokkaasti edukseen. Komissio on patistanut Baltian maita myös oikeusjärjestelmän tehostamisessa. Korruptiosta komissio on ollut huolissaan erityisesti Latviassa. Komissio jatkaa edelleen hakijamaiden seuraamista jäsenyysehtojen täyttämässä. Maaliskuun raportissa komissio löysi huomautettavaa jokaisen hakijamaan kohdalla.

11 Ennusteet povaavat talouskasvun hidastuvan hieman vuonna 2003

Vuoden 2003 ensimmäisinä kuukausina kasvu on jatkunut useilla talouden aloilla vahvana. Teollisuustuotannon kasvuvauhti on kiihtynyt ja myös kaupan alan näkymät ovat säilyneet hyvinä. Luotonanto on jatkanut kasvuaan, ja rakennussektorilla uskotaan tuotannon lisääntyvän kuluvana vuonna selvästi. Latvian ja Liettuan vienti lisääntyi selvästi tammi-helmikuussa. Viron viennin kasvu on sen sijaan ollut hitaampaa ja maan kauppataaseen vaje on kasvanut entisestään. Viron ulkoinen tasapaino saattaa kuluvana vuonna joutua koetukselle, ellei tammi-helmikuun ennätysuuri vaihtotaseen vaje ala loppuvuonna kutistua. Latvian talouden näkymiä himmentää venäläisen Transneftin päätös siitä, että se jatkaa putkea pitkin Ventspilsin terminaaliin kulkevan öljyn kuljetusten keskeytystä ainakin kesäkuun loppuun asti. Toisaalta Latvian muiden satamien ja myös Liettuan kuljetussektorin alkuvuosi on ollut hyvä. Viron kuljetus- ja matkailusektorit ovat sen sijaan hieman kärsineet Suomenlahden hankalasta jäätilanteesta.

Talouskasvun odotetaan hidastuvan Baltian maissa jonkin verran kuluvana vuonna, mutta pysyvän silti selvästi EU-aluetta nopeampana. Kasvu nojaa pitkälti kotimaiseen kysyntään, mutta ainakin alkuvuonna myös viennin kasvuodotukset ovat toteutuneet. Lähes tyvä EU-jäsenyys lisää edelleen niin julkisten kuin yksityistenkin investointien määrää, ja kotitalouksien kasvaneet tulot kannustavat varsinkin asuntorakentamiseen. Luottojen kasvun odotetaan jonkin verran hidastuvan. Myös palkkojen nousu luultavasti hieman hidastuu, ja työllisyystilanteesta odotetaan vain hienoista parantumista. Inflaatiouauhti saattaa vähän kiihtyä kuluvana vuonna, koska EU-jäsenyyteen valmistautumisesta seuraa muutoksia arvonlisäveroasteikossa sekä luultavimmin hallinnoitavia hintoja korotetaan ainakin Latviassa. Kuluvana vuonna vaihtotaseen pienentäminen on yksi Baltian maiden suurimmista haasteista. Suuria kysymysmerkkejä talouskehityksen kannalta ovat mm. Virossa sopimusvalmistajien menestys, Latviassa öljykuljetusten kehittyminen ja Liettuassa öljynjalostus.

Taulukko 2. Ennusteet vuodelle 2003 ja 2004

	Viro		Latvia		Liettua	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
BKT:n kasvu, %-muutos	5.3	5.8	5.4	5.9	5.1	5.3
Inflaatio, %	3.3	3.3	2.4	2.7	1.3	2.0
Vaihtotase, mrd. USD	-0.8	-0.8	-0.6	-0.6	-0.8	-0.9

Lähde: Consensus Economics

Tilastotietoja Baltian maista 1994-2002

VIRO									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reaalinen BKT, %-muutos	-2.0	4.3	3.9	9.8	4.6	-0.6	7.1	5.0	5.8
Teollisuustuotanto, %-muutos	-3.0	1.9	2.9	14.6	4.1	-3.4	14.6	7.8	4.6
Kuluttajahintojen %-muutos	41.7	28.9	14.8	12.5	6.5	3.9	5.0	4.2	2.7
Julkisen sektorin budjetin yli-/alijäämä, % BKT:stä	1.3	-1.3	-1.9	2.2	-0.3	-4.7	-0.7	0.4	1.2
Keskikuukausipalkka, €	113	158	195	227	262	284	314	352	390
Työttömyys kauden lopussa*, %				9.8	10.2	12.9	13.9	11.9	11.3
Tavaravienti, milj. €	1030	1242	1395	2035	2415	2364	3580	3748	3677
Tavaratuonti, milj. €	1330	1728	2181	3036	3420	3137	4442	4630	4880
Vaihtotase, % BKT:stä	-7.2	-4.4	-9.2	-12.1	-9.2	-4.7	-6.4	-6.5	-12.5
LATVIA									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reaalinen BKT, %-muutos	0.6	-0.8	3.3	8.6	3.9	2.8	6.8	7.7	6.1
Teollisuustuotanto, %-muutos	-9.5	-6.3	1.4	6.1	2.0	-8.8	3.2	6.9	5.8
Kuluttajahintojen %-muutos	26.3	23.1	13.1	7.0	2.8	3.2	1.8	3.2	1.4
Julkisen sektorin budjetin yli-/alijäämä, % BKT:stä	-4.0	-3.9	-1.7	0.1	-0.8	-4.0	-2.8	-2.1	-2.5
Keskikuukausipalkka, €	108	130	141	183	202	225	265	282	307
Työttömyys kauden lopussa*, %			19.5	14.1	13.7	13.2	13.3	12.9	11.6
Tavaravienti, milj. €	857	1044	1172	1627	1796	1765	2237	2367	2606
Tavaratuonti, milj. €	1110	1486	1800	2377	2804	2725	3387	3862	4176
Vaihtotase, % BKT:stä	-0.2	-0.4	-5.5	-6.1	-10.6	-9.7	-6.9	-9.7	-7.8
LIETTUA									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Reaalinen BKT, %-muutos	-9.8	3.3	4.7	7.3	5.1	-3.9	3.8	5.9	6.7
Teollisuustuotanto, %-muutos	-26.6	5.3	5.0	3.3	8.2	-11.2	5.3	15.9	7.5
Kuluttajahintojen %-muutos	45.1	35.7	13.1	8.4	2.4	0.3	1.4	2.0	-1.0
Julkisen sektorin budjetin yli-/alijäämä, % BKT:stä	-5.5	-4.5	-4.5	-1.8	-5.8	-8.2	-2.8	-1.9	-0.2
Keskikuukausipalkka, €	68	92	122	173	208	231	264	296	332
Työttömyys kauden lopussa*, %				14.1	12.6	15.3	16.1	17.5	13.0
Tavaravienti, milj. €	1697	2066	2687	3710	3537	2941	4403	5432	6235
Tavaratuonti, milj. €	1866	2599	3393	4726	4893	4254	5602	6663	7667
Vaihtotase, % BKT:stä	-2.1	-10.2	-9.2	-10.2	-12.1	-11.2	-6.0	-4.8	-4.8

* Labour Force Survey

Lähteet: Baltian maiden tilastoviranomaiset ja keskuspankit

- 2001** *No 1* Magnus Feldmann and Razeen Sally: From the Soviet Union to the European Union: the political economy of Estonian trade policy reforms, 1991-2000
No 2 Tuuli Koivu ja Iikka Korhonen: Talouskasvu ripeää Baltiassa vuonna 2000
No 3 Jouko Rautava: Suomen Venäjän-kauppa 2000 - Epävakaa toimintaympäristö rajoittaa kauppaa
No 4 Iikka Korhonen: EU-kandidaatit ja rahaliitto
No 5 Pekka Sutela: Venäjän talouden kasvunäkymät
No 6 János Gács, Iikka Korhonen and Mare Randveer: The Impact of EMU's Third Stage on Estonian Economic Development, 1999-2000
No 7 Jouko Rautava: Venäjän reformistrategia: rakenneuudistukset vs. liberalisointi
No 8 Tuuli Koivu: Current issues in pension reform in the Baltics
No 9 Jaana Rantama: Baltian pankkijärjestelmät
No 10 Pekka Sutela: Venäjän talouspolitiikka ja talouden näköalat lokakuussa 2001
No 11 Pekka Sutela: Finnish relations with Russia 1991-2001: Better than ever?
No 12 Tarja Kauppila: Puolan talouskasvu hidastuu
No 13 Katja-Leea Klemola: Siirtymätalouksien tutkimuslaitoksen lukijatutkimus
No 14 Katja-Leea Klemola: Survey of readers of BOFIT publications, spring-summer 2001
No 15 Michael Funke: Determining the taxation and investment impacts of Estonia's 2000 income tax reform
No 16 Merja Tekoniemi: Venäjän maatalouden kehitys ja uudistaminen 1990-luvulla
No 17 Jian-Guang Shen: China's Exchange Rate System after WTO Accession: Some Considerations
- 2002** *No 1* Juhani Laurila: Determinants of transit transports between the European Union and Russia
No 2 Tarja Kauppila: Polish Economic Review 1/2002
No 3 Tuomas Komulainen: Elokuun 1998 talouskriisi
No 4 Laura Solanko - Merja Tekoniemi: Fiskaalifederalismi Venäjällä
No 5 Jian-Guang Shen: China's Macroeconomic Development in 2001
No 6 Tuuli Koivu: Vuosi 2001 Baltiassa
No 7 BOFIT: Näkökulmia Venäjän talouteen - BOFIT-seminaari 13.5.2002
No 8 Pekka Sutela: Combining the incompatibles: fixed exchange rate, liberalisation and financial development in Estonia
No 9 Tarja Kauppila: Polish Economic Review 2/2002
No 10 Iikka Korhonen: Selected Aspects of Monetary Integration
No 11 Tuuli Koivu: Banking and Finance in the Baltic Countries
No 12 Filippo Ippolito: The Banking Sector Rescue in Russia
No 13 Antje Hildebrandt: What is Special about Enlarging the European Union towards the East? A Comparison with the Southern Enlargement
- 2003** *No 1* Marco Fantini: An evaluation of draft legislation on Russian deposit insurance
No 2 Jian-Guang Shen: China's Economic Development in 2002
No 3 Komulainen, Korhonen I, Korhonen V, Rautava, Sutela: Russia: Growth prospects and policy debates
No 4 Tuomas Komulainen: Polish Economic Review 1/2003
No 5 Abdur Chowdhury: Banking reform in Russia: Winds of change?
No 6 Laura Solanko: Why favor large incumbents? A note on lobbying in transition
No 7 Tuuli Koivu: Suotuisa kehitys jatkui Baltian maissa vuonna 2002